

N:o 156.

Af herr **Branting** m. fl., om upphäfvande af 7 kap. 1 och 2 §§ strafflagen.

Under det senast förflutna året ha strafflagens och tryckfrihetsförordningens kvarstående bestämmelser om straff för s. k. religionsbrott åter framdragits, efter att ha hvilat ganska stilla sedan åtalsperioden i slutet på 1880-talet, då de ledande kretsarne trodde sig äfven i dessa lagparagrafer finna ett godt och kraftigt vapen mot den börjande socialdemokratiska arbetarörelsen. Det initiativ, som togs af nuvarande justitieministern genom ett åtal mot en tidningsskiss af ungefär likartad läggning med Palmærs bekanta »Yttersta domen i Kråkvinkel» — hvilken mycket riktigt på sin tid också åtalades för hädelse — ledde visserligen icke till direkt påföljd, då juryn frikände, men synes ha uppmuntrat åklagaremyndigheterna till liknande aktioner, hvilka redan i åtminstone två fall ledt till fängelsedomar: i Kalmar för en utilitistisk kritik af den s. k. bibelguden, i Stockholm för ett angrepp på den af all modernare teologi uppgifna, men i den obligatoriska skolundervisningen ännu kvarstående dogmen om den s. k. obefläckade aflsen. Och ännu flera hädelseåtal äro under uppsegling.

Vid sådant förhållande kan man icke längre öfverlämna lagbestämmelserna om »hädelse» och »gäckeri» att i stillhet föråldras tillsammans med det i tryckfrihetsförordningen kvarstående stadgandet om straff för »förnekelse» af statsreligionens läror — ett i huset behållet laglik, som emellertid icke tittat sedan 1888. När straff åter börja ådömas för användande af rätten att fritt och utan förbehåll och omsvep uttala sin mening i religiösa ting, så måste de lagrum, som möjliggöra dylikt, efter vår mening så fort ske kan upphävas.

Den principiella motiveringen för ett sådant yrkande synes icke behöfva göras vidlyftig, så utdebatterad som den frågan är sedan flera årtionden. Men en liten historisk återblick kanske bidrager att klargöra ämnet.

*
*
*

»Hädelse» är ett begrepp på afskrifning. I äldre tider, då klasser och folk utkämpade sina strider på lif och död under motsatta *religiösa* fälttecken, t. ex. protestantism kontra katolicism, blef följaktligen blotta affallet från den »rätta» tron ett förräderibrott, för hvilket t. ex. i Sverige 1686 års kyrkolag stadgade landsförvisning och arflöshet. Uttryckligen proklamerades också vid denna tid i en kunglig skrifvelse, att »ingen frihet vore tillåten mot den kristliga tron och läran». Att en särskild utmanande form för affall då skulle straffas än strängare var från dessa utgångspunkter begripligt, och 1734 års lag hade också sin hädelseparagraf formulerad, som följer:

»Hvilken, som af uppsåt med ord eller skrifter lastar eller smädar Gud, hans heliga ord och sakramenten, *miste lifvet*. Sker det obetänkt och af hastighet, och ångrar han sig, böte hundrade daler och afbedje sitt brott offentligen i församlingen.»

På juridikens språk omtolkades denna af samhällsutvecklingens dåvarande ståndpunkt betingade uppfattning så, att hädelse var ett majestätsbrott mot gudomen själf, alltså hemfallet under det strängaste straffet. Denna hädelseparagraf hade också den förnämliga platsen som inledning till hela missgärningsbalken.

Utvecklingen gick emellertid sin gång. Borgareklassen trängde fram till ökad maktställning i öppen kamp mot kyrkan, som knutit sina intressen till det gamla feodala samhället. Att häfda den enskildes rätt äfven till tanke- och samvetsfrihet blef ett naturligt led i den uppåtstigande samhällsklassens hela historiska uppgift, och upplysningstidehvarfvets män, en Voltaire och andra, använde i denna kamp med allt eftertryck också hånets och satirens skarpt bitande vapen både mot kyrkan och dess läror. Den nya andan, religionsfrihetens och toleransens, i motsats till de kyrkliga anspråken på underkastelse under den enda sanna tron, speglas hos oss bland annat i regeringsformens ryktbara § 16 med dess sats, att Konungen bör »ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin religion», dock ännu med den tånjbara inskränkingen att »allmän förargelse» icke åstadkommes.

Denna nya grundsats blef dock tills vidare väsentligen en tom skylt, då under den nu följande reaktionsperioden de gamla lagbuden mot religionsbrott både kvarstodo och tillämpades. Så åtalades t. ex. Geijer år 1821 för förnekelse af treenighetsdogmen — hvilket han lifligt bestred och reducerade till en ordstrid, en reträtt som ledde till hans frikännande — och 1841 Lars Johan Hierta för att han utgifvit en öfversättning af Strauss' »Jesu lif». Den gamla tolkningen af hädelse som majestätsbrott mot Gud själf kunde dock i den nya miljön icke längre uppehållas. I dess ställe kom en teori, som räknade ut, att hädelsen var straffbar som ett brott mot samhället, då därigenom vördnaden för religionen undergräfdes. I konsekvens härmed infördes i 1864 års strafflag följande nya hädelseparagraf (kap. 7 § 1):

»Hvar, som hädar Gud eller lastar eller gäckar Guds heliga ord eller sakramenten, dömes till straffarbete i högst två år. Sker det af obetänksamhet eller lättsinnighet vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.»

Straffsänkningen från liffsstraff till högst två års straffarbete är ju betydlig, och någon motsvarighet till den gamla förnekelseparagrafen med dess hot om landsförvisning upptogs icke alls. Icke desto mindre visade sig snart, att den allmänna meningen fann äfven den nya hädelseparagrafen otidsenligt sträng och vägrade att betrakta ett drastiskt eller gäckande uttryck hos en motståndare till statskyrkans läror som ett brott mot samhället, hvilket måste sonas med straffarbete. När August Strindberg 1884 åtalades för hädelse på grund af några indignerade ord mot den ortodoxa nattvardsläran, gjorde sig denna stämning starkt gällande och inverkade notoriskt på, att juryns utslag blef frikännande. Också fann sig regeringen 1887 föranlåten att föreslå en ny betydlig straffsänkning, hvarigenom paragraferna i fråga fingo följande, ännu gällande lydelse:

Kap. 7 § 1. Hvar, som genom att häda Gud eller genom att lasta eller gäcka Guds heliga ord eller sakramenten åstadkommer allmän förargelse, straffas med fängelse i högst ett år eller böter.

§ 2. Gör man gäckeri af gudstjänsten, så att allmän förargelse däraf kommer, straffas med böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna ytterligare afskrifning, som helt utrensade straffarbetet för ett brott, som intill 1864 års lag varit belagdt med dödsstraff, motiverades af dåvarande justitieministern v. Steyern uttryckligen med hans intresse för att få till stånd »tidsenliga och därför användbara straff för religionsbrott» — ett tydligt erkännande af hur utvecklingen i åskådning fortgått sedan 1684. Juridiken stod också nu, genom prof. Rudin, till tjänst med

ännu en ny teori: hädelsen är straffbar, därför att den »sårar den religiösa känslan». Samhället har nu helt försvunnit som angripen part och kvar står blott en förutsatt kränkning af ett förutsatt flertal samhällsmedlemmars känslor. Det oliktankande mindretalets känslor få naturligtvis reda sig utan sådant skydd.

Vid frågans behandling i riksdagen visade sig emellertid den dåtida vänstern fullkomligt genomskåda att mildringen vidtagits väsentligen för att få lagen mera effektiv, och den utsikten lockade alldeles icke. Den frireligiöse dr. E. Nyström sade rent ut att han hellre såg straffen för hädelse så stränga att de ej kunde tillämpas och uttryckte sin principiella ställning så, att »den religion, som är medveten om att den är sann, behöfver intet stöd af hotelser och böter, fängelse eller straffarbete». Äfven hr Waldenström uttalade på den tiden starka betänkligheter mot borgerliga straff i religiösa ting och fann det »i tusen fall svårt att säga» hvar skillnaden går mellan gäckeri och satirisk kritik. Luther, påminde han, har »hånat och smädat» andras tro som ingen annan, och alldeles som professor Wicksell i dessa dagar frågade hr Waldenström hvad som menades med »Guds heliga ord»; afsåg skyddet också t. ex. Bileams åsna? Är gäckeriet af den art att det väcker afsky, så har det icke gjort åhöraren någon skada, fann han sig också böra erinra. Richard Gustafson å sin sida framhöll hur »löjets gissel träffar hårdt» och manade till omsorg om yttrandefriheten.

Hos de frireligiösa lefde vid denna tid ännu i friskt minne de religionsförföljelser och trakasserier, för hvilka de från början varit utsatta: dylika hågkomster höllo sinnet för klar religionsfrihet vaket. Bland det fria ordets män hade dessa frågor nyligen ingående diskuterats. Publicistklubben hade den 21 maj 1886 mot 3 röster uttalat som sin mening att samtliga straffbestämmelser för s. k. religionsbrott borde helt och hållet utgå. Nionde svenska publicistmötet i Stockholm i juli 1886 ställde sig på samma ståndpunkt; bland mötets 185 deltagare anmälde sig blott 17 reservanter. Vänstersidans afböjande hållning i riksdagen 1887 till det Steyernska förslaget var således uttryck för en redan då allmän mening i för dessa frågor intresserade kretsar. I trots häraf dref högern förslaget igenom, men den mängd åtal, hvartill den mildrade paragrafen omedelbart användes, visade bäst att det funnits fog för vänsterns farhågor.

Sedan dess har yttrandefrihetens grundsats upptagits af ännu mycket vidare lager af vårt svenska folk; den är en hufvudpunkt i all modern demokratis program. Straff för uttalanden af individuella meningar i religiösa ting, likgiltigt sedan om de formuleras mer eller mindre agressivt mot andras meningar, är i verkligheten en kvarlefva från ett förgånget tidskede, då — för att tala med Viktor Rydberg — den »sublima läran om kyrkans och bekännelsens enhet» var den härskande och någon individens rätt i andliga ting öfver hufvud icke existerade. De argumenter, med hvilka det kvarstående restprivilegiet för statskyrkans åskådning af extra lagskydd mot närgånget anfallande granskning nu för tiden pläga motive- ras, uthärda i sina växlande och vikande former ingen allvarlig pröfning. Hvarför skall t. ex. den *religiösa* känslan ensam ha rätt till lagens skydd, men icke andra känslor, som dock kunna vara för den, som fylles däraf, lika varma och djupa som religionen för den religiöse? Bör icke foster- landskänslan, det internationella freds- och broderskapsidealet och mycket annat då också ha samma kraf på att af strafflagen skyddas för gäckande och sårande kritik? Men i verkligheten blir hvarje likställighet i känslor- skydd, t. o. m. endast mellan olika religionsmeningar inbördes, praktiskt outförbart; resultatet blir alltid, hur man vänder det, att majoritetens meningar, de som sålunda stå starkast och minst skulle behöfva extra skydd, bli de enda som få det, medan brutala och sårande utgjutelser mot mino- riteternas åskådning och känslor ofta väcka gillande som berömvärd nit- älskan i stället för att komma ifråga till bestraffning. De som såras af ett anfall måste också besinna att just den varmt öfvertygade motstånda- ren lättast blir intolerant och hugger in utan att skona känslor, som han anser hvila på falsk grund. Det är lärorikt att den man, Voltaire, som kanske gjort en större insats än något annan mot religionsförföljelser och för toleransens sak, förde ett språk mot kyrkan och kristendomen, som ofelbart skulle ha bragt i våra dagar åtskilliga af hans stridsskrifter i denna stora, frigörande gärning under den ännu gällande svenska lagens gäckeri- och hädelseparagrafer. Härom året utgafs hans »Candide» men gick väl skyddad af sin författares stora namn — åtalet mot Tolstoys ord var då ännu icke påtänkt — och dessutom vände sig boken icke särskildt till en arbetarepublik, hvilket under 80-talets åtal tycktes anses som en försvårande omständighet.

Liksom fritänkare af olika skiftningar måste i yttrandefrihetens namn protestera emot hvarje inskränkning från lagens sida i debattens frihet i religiösa ting, så måste just de uppriktigast kristet religiösa, hvilka af Jesus af Nazareth format en idealbild af själfuppoffrande människokärlek,

pinsamt beröras af att till hans kärleksläras större ära den världsliga makten skall inskrida med strafflagens hot. De måste ha svårt att tänka sig Kristus med välbehag seende åtal för smädande angrepp mot den kristna religionen; sådant kan anstå en maktlysten kyrka, men passar som knytäfven i ögat till hvad de anse ha varit Kristi kristendom. I själfva verket finns härvidlag efter vår mening ingen annan hållbar ståndpunkt än att ge samma rätt åt kolportören att opåtaladt sända fritänkarne till den brinnande svafvelsjön och åt den utilitistiska agitatorn att måla »bibelguden» på väggen och piska honom, samma rätt åt en professor att formulera som han finner bäst, hvarför han finner legenden om den öfvernaturliga afelsen ej blott osann, utan upprörande för vår tids moralbegrepp, och åt präster och församlingar i Småland att »bedja sin Gud beskydda 'det mörkaste Smålands' s. k. efterblifvenhet äfvensom att de breda småländska folklagren måtte få vara förskonade från landsplågan af helgerånare och moderna stigmän» (resolution från Södra Unnaryds kyrko- och kommunalstämma 1906, riktad mot »prof. Öhrvalls hädiska föredrag vid feriekursen i Växiö, lektor Petrinis anfall mot kristendomsundervisningen samt den beryktade 'Gula faran'», som det med direkt utpekning hette i en resolution från Hakarps kyrka).

Sedan frågan om fullständig eller kringstrukuren yttrandefrihet i religiösa ting i vårt land diskuterades på 1880-talet, synas försvararna af hädelseparagraferna — hvilka, i parentes sagdt, i länder som Frankrike och Belgien länge sedan afförts ur lagarna — ha väsentligen retirerat äfven från Rydinska linjen om straff för »sårande af känslor» för att i stället framhäfva argumentet: staten bör straffa hädelsen i dess egenskap af samhällsskadlig råhet. Sedan den 23 dennes är man emellertid i tillfälle att gentemot denna teori, som ger statens straffväsende en uppgift, som totalt öfverstiger dess krafter och som med verkligt gagn endast kan utföras af en allt mera upplyst och själfständigt dömande *allmän mening*, åberopa äfven ett uttalande från den nuvarande justitieministern, då han yttrade i remissdebatten: »Jag delar i stort sedt den uppfattning, som från allra liberalaste håll uttalas i dessa frågor och som innerst torde ligga till grund för de protester och förkastelsedomar, som nu för tiden uttalas öfver mig, den nämligen att förvildningen och råheten i pressen *icke kan stäffjas genom lagparagrafer och straffdomar.*» Blott af »svenska folkets i grund och botten sunda ande» väntade han för sin personliga del ett bättre sakers tillstånd än nu.

Efter ett sådant principiellt uttalande från det hållet torde det befinnas rätt öfverflödigt att ingå i närmare kritik af det hela tiden ytterst

oklara ropandet från ett par mellanmän på straff i lagen för visad »råhet» i det offentliga meningsutbytet om detta slags ämnen. Visst är att man har skäl att se upp med dem som — för att tala med författaren Henning v. Melsted i en broschyr »Hädelse» — »under sken af att vilja vårda god ton och s. k. hyfsning söka slå ned på alla misshagliga uttalanden, hvilka anses kunna äfventyra det beståendes grundvalar och undergräfvat fördomarna. Säkert är, att kan en sanning uttryckas träffande i en brutal form, inte äro vi så fina, att vi inte kunna stå ut att höra den.»

Det kan väl synas öfverflödigt att särskildt framhålla, men bör dock till undvikande af mer eller mindre afsiktliga misstydningar ej lämnas onämndt, att detta vårt yrkande på borttagande af otidsenliga lagbestämmelser icke innebär från vår sida något som hälst gillande af verklig råhet vare sig i religiösa debatter eller på andra områden. Men just lagens ingripande mot ordets frihet, ja blotta tillvaron af sådana stadganden som dessa förhindrar mången gång ett klart och kraftigt uttryck af den opinion, som eljest skulle kunna inskrida hälsosamt fostrande och tuktande mot oärlighet, illvilja, skenhelighet eller intolerans i den offentliga diskussionen, liksom mot smakens försimpling genom ett rått och pöbelmässigt språk, från hvilka motsatta håll sedan dylika oarter månne framträda. Religionsbrottsparagrafernas kvarstående endast fördröjer uppkomsten af en sådan sundt reglerande opinion. Likaså bör kanske påpekas att det befogade skyddet för gudstjänst, hvars störande ju faller under fridsbrotten i strafflagens kap. 11, på intet sätt beröres af här förordade yrkanden. Dessa afse endast att i de religiösa meningsbrytningarna staten ändtligen må våga förlita sig på sanningens och den bättre upplysningens egen segrande kraft, våga afstå från att söka med klumpiga händer censurera och hota med straff den ena parten af stridande, och i stället öfverlämnar åt sina medborgare att själfva pröfva allt som bjudes och behålla en hvar det efter hans förutsättningar bäst passande och tjänliga.

Det är alltså vår öfvertygelse att tiden nu bör vara inne att helt utplåna ur vår svenska lagstiftning de föråldrade, men icke längre oskadliga stadgandena om s. k. religionsbrott. Själffallet böra då också tryckfrihetsförordningens § 3 mom. 1—3 försvinna. Men då dessa äro af grundlags natur och proceduren således i alla händelser tar sin tid, synes det för ögonblicket nog att hemställa om ett principiellt afgörande steg, som sedan, när det tagits, fullföljes, och att nu föreslå,

att Riksdagen måtte för sin del besluta att strafflagens kap. 7 §§ 1 och 2 om straff för s. k. religionsbrott, måtte upphävas.

Om remiss till lagutskottet anhålles.

Stockholm den 26 januari 1909.

Hjalmar Branting.

A. J. Christiernson.

Nils Persson.

Herm. Lindqvist.

Värner Rydén.

A. C. Lindblad.

F. W. Thorsson.

Viktor Larsson.

Bernh. Eriksson.
